

ҒТАР 10.27.21

<https://www.doi.org/10.32523/2616-6844-2025-150-1-49-60>

Ғылыми мақала

Жаһандық жағдайында цифрлық кәсіпкерлікті қорғаудың құқықтық аспектілері

И.С. Ильясова¹, Т.Б. Сәткей¹, Н.Е. Жексембаева¹

¹ Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты

(e-mail: ¹iliasowais@mail.ru, ²tsatkey82@mail.ru, ³narkes.83@mail.ru)

Аңдатпа: Бұл мақалада Қазақстанның экономикалық дамуының өзекті мәселесіне, яғни жеке кәсіпкерлікте цифрлық бизнесті ұйымдастыруға арналған. Жалпы ұйымдастырушылық-құқықтық нысанды - жеке кәсіпкерлікті талдау нәтижелері ұсынылған. Бизнесті ұйымдастыру формасын таңдауға әсер ететін негізгі факторлар көрсетілген. Қазақстанда экономиканы цифрландыру тұрғысынан жеке кәсіпкерліктің ерекшеліктері мен перспективалары айқын жеткізілген. Сонымен қатар, арнайы платформа арқылы жеке кәсіпкерлікті дамыту барысында еліміздің нормативтік базасымен заңды түрде жүзеге асырылуы қарастырылмаған. Бұл орайда дәстүрлі құқықтық әдісті қолдана отырып, қолданыстағы ережелердің міндеттілігі және тараптар арасындағы шарттық келіссөздер шеңберінде қаншалықты шешімін табатынын анықтайды. Осы мақаланы зерттеу барысында экономиканың барлық саласын реттейтін арнайы заңнаманың жоқтығы айқындалды. Оның орнына арнайы қалыптасқан күрделі ережелердің желісі цифрлық кәсіпкерлерге мүмкіндіктермен бірге шектеулерді де береді. Осы тақырыптың өзекті болуының бір белгісі еліміздің қазіргі таңдағы жоспарлы жаңа инновациялық даму мен жеделдетілген технологиялық жаңартуды талап ететін әлемдегі дамыған 50 елдің қатарына кіру міндеті қойылғанынан білуге болады [1].

Соңғы жылдары цифрлы кәсіпкерлік тез өсуде, бұл әсіресе технология мен интернеттің қарқынды дамуынан, жаңа бизнес-модельдердің пайда болуына, бәсекелестіктің артуына және инновацияның мүмкіндіктеріне әкелді. Алайда, бұл өсім саясаткерлер мен заңгерлер алдына жаңа міндеттер туғызды, олар цифрлық кәсіпкерлік құқықтық базасы мен этикалық жағдайы өзекті және тиімді болып қалуын қамтамасыз етуі керек болды.

Бұл мақаланың мақсаты еліміздегі цифрлы кәсіпкерліктің даму перспективаларын анықтау болып табылады, сондай-ақ цифрлық құқықтарды қорғауға және цифрлық келісімшарттардың орындалуына қатысты бірқатар мәселелерді қамтиды.

Түйін сөздер: заң, кәсіпкерлік, кәсіпкерлік құқық, цифрлық кәсіпкерлік, нормативтік-құқықтық акт, бизнес, құқық.

Кіріспе

Бүгінгі таңда инфрақұрылым қарқынды дамудың әсерінен кәсіпкерліктің әрекет ету жолын үлкен өзгеріске алып келуде. Оның себебі жаһандық желіде ірі платформаларды қалыптастыру барысында инфрақұрылымды дамытудағы көптеген тәсілдерді салыстырмалы талдауға негізделген құқықтық реттеуге байланысты болды. Бұл кәсіпкерлік қатынастарды реттеуде қолданылатын мүмкіндіктерді іске асыруда құқықтық қорғауды құрудың арқасында мүмкін болады.

Цифрлық трансформация цифрлық экономикаға әкелді, ал цифрлық экономиканың дамуы жаңа құқықтық мәселелер мен пікірталастарды тудырды. Бұл зерттеудің мақсаты кәсіпкерлікте құқық тұрғысынан тұжырымдама шеңберінде цифрлық экономиканың жаңа бизнес-модельдері мен технологияларын қарастыру, сондай-ақ осы ретте цифрлық экономиканың құқықтық аспектілерінде жаңа саланы құру болып табылады. Технология және құқық қиылысатын салада, ең алдымен, әртүрлі салалардың тұжырымдамалары мен институттарын игеру, жүйелік тұтастықты қамтамасыз ету және мәселелерді бір-бірімен байланыстыру арқылы дұрыс нәтижелерге қол жеткізу күрделі процесті қажет етті. Бүгінгі таңда жеке кәсіпкерлік дамудың жаңа кезеңіне өтті және біздің өміріміздің барлық салаларын өзгерте алады деп айтуға болады. Алдыңғы қатарлы елдердің тәжірибесі сонымен қатар цифрландыру процесі еліміздің дамуына оң әсер етіп, жаңа жұмыс орындарын ашып, өмір сүру сапасын жақсартып, өнімділікті арттырып, ашықтықты қамтамасыз етіп, шағын және орта кәсіпорындардың дамуына ықпал ететіндігін көрсетеді. Дегенмен, бұл прогресс сонымен қатар жаңа проблемаларды тудырады, соның ішінде кәсіпкерлердің жеке басына қатысты деректер оның келісімінсіз деректерін жинау мен тасымалдаудың қарапайымдылығы. Бұл жағдай кәсіпкерлердің жеке субъект ретінде конституциялық құқықтарына қауіп төндіреді және осы қиындықтарға жауап ретінде жеке деректерді қорғаудың маңыздылығын атап көрсетуде. Адам құқықтары саяси, әлеуметтік, экономикалық және мәдениетті қоса алғанда, әрбір жеке тұлғаға тән жалпыға бірдей құқықтар қатарын қамтиды [2]. Кәсіпкерлердің жеке деректерін қорғауды талқылау кезінде өзекті болып табылатын бірнеше адам құқықтары бар. Олардың бірі-әрбір жеке тұлғаға құпиялылықты сақтауға және жеке деректерінің пайдаланылуын бақылауға мүмкіндік беретін құпиялылық құқығы. Әркім өзінің жеке деректерінің қалай және кімге ашылатынын анықтауға құқылы. Кәсіпкердің жеке басының деректеріне рұқсатсыз қол жеткізуді, пайдалануды болдырмаудың негізгі мақсаты болып табылады. Кәсіпкердің атқаратын ісіне және оның жеке басын қорғауға арналған заңдармен одан туындайтын құқықтық қорғау, бұл қажеттілікті қанағаттандыра алатын әрекет болып табылады. 1995 жылғы Қазақстан Республикасының Конституциясында бұл туралы нақты айтылғанымен [3], Үкімет пен онымен байланысты мекемелер үшін жеке деректердің тиісті қорғалуын қамтамасыз ететін ережелерді жүзеге асыру маңызды.

Жеке өмірге қол сұғылмаушылық және жеке деректерді қорғау құқығының анықтамасы бір-бірімен байланысты екі нәрсе, атап айтқанда, қорғалуы қажет әрбір жеке тұлғаның меншігі болып табылатын және жалпыға бірдей танылған адам құқықтарының бөлігі

болып табылатын жеке деректер. Кәсіпкерлердің жеке атқаратын қызметі бойынша деректерді қорғауды адам құқықтарының ажырамас бөлігі ретінде қарастырған жөн. Осылайша, бұл күш-жігер ақпараттық технологиялар мен жеке құқықтардың дамуы арасындағы дұрыс тепе-теңдікке қол жеткізуге, сондай-ақ деректерді басқарудың адам құқықтарының қолданыстағы стандарттарына сәйкес этикалық тұрғыдан жүзеге асырылуын қамтамасыз етуге бағытталған [4].

Зерттеу әдістері

Зерттеу әдістемесі цифрлық ортадағы кәсіпкерлік құқықты қорғау мәселелеріне баса назар аудара отырып, ағымдағы мерзімді басылымдарды, онлайн материалдарды, заңнамалық және нормативтік актілерді қайта қарауды алғы шарт етеді. Осы мақаланы әзірлеу кезінде жалпы ғылыми және мамандандырылған зерттеу әдістерінің жиынтығы қолданылды. Авторлар негізінен диалектикалық, жүйелік-құрылымдық, салыстырмалы-құқықтық және формальды-құқықтық сияқты кейбір маңызды құқықтық әдістерге сүйенді. Сонымен қатар жүргізіліп отырған теориялық негіздер заңнама, ережелер мен осы саладағы мамандардың ғылыми конференция материалдары мен тезистер құрайды.

Талқылау

Цифрлық платформалар экономикалық тұрғыдан маңызды және қазіргі заманда кеңінен байқалады, пайдаланушылар қауымдастығына қызмет ету үшін пайда болды, нәтижесінде техникалық және әлеуметтік күрделілік артады. Осылайша, жаңа бизнес-модельдерді әзірлеу үшін шығармашылық қабілеті бар адамдар, алдына мақсат қоя білетін және оған қол жеткізу қабілетімен ерекшеленетін және осы мүмкіндікті пайдалана отырып, өздері өмір сүретін орта туралы хабардар жоғары деңгейін сақтайтын кәсіпкерлер қажет. Алайда, В.Вессидің пайымдауынша цифрлық дәуірде цифрлық кәсіпкерліктің жаңа терминологиясы пайда болады, оны негізінен интернет ұсынатын мүмкіндіктер арқылы онлайн-кәсіпкерлікті жүзеге асыруға немесе құруға ұмтылатын жеке тұлға ретінде анықтауға болады деп өз пікірін білдірген [5].

Осы тұрғыдан алғанда, кәсіпкерлік және оның сипаттамалары туралы кейбір зерттеулер дайындалып, қазіргі кәсіпкердің дәстүрлі кәсіпкермен бірдей сипаттамаларға ие бола ма, жоқ па, соны зерттеуге тырысты [6]. Нәтижесінде қазіргі кәсіпкердің біліктілігі жоғары, бизнесті білуі, стратегиялық көзқарасы, ұйымдастырушылық және коммуникативтік дағдылары, түйсігі, тәжірибесі, икемділігі, өзгерістерге бейімделуі және командада қалай жұмыс істеу керектігін білуі қажет екенін көрсетті. Нақтырақ айтсақ, цифрлық кәсіпкер қазіргі кәсіпкерге тән сипаттамалардан басқа, үнемі өз клиенттерінің қажеттіліктері мен тілектеріне мұқият бола отырып, өз бизнесінде қолданатын технологияларын жаңартып отыруы және меңгеруі қажет. Табысқа жету үшін ақпараттық технологияларды қолдану арқылы оларды тиімді қанағаттандыру болып табылады. Жаңа цифрлық бизнес-модельдердің басты сипаттамаларының бірі-компаниялар операциялық шығындарды төмендететін цифрлық платформаларда әрекет ету үшін туады [7].

Стартаптар сияқты белгілі бір ұйымдық форматтар өздерінің цифрлық платформалары арқылы пайдаланушы ұйыммен байланысатын, сонымен қатар белсенді өзара әрекеттесетін тәжірибелі орталарын құра алады [8].

Цифрлық кәсіпкерлік тек контекст ретінде ғана емес, сонымен қатар интернеттің бірегей сипаттамаларын ескере отырып, мүлдем жаңа зерттеу саласы ретінде қарастырылады. Өсіп келе жатқан зерттеу саласының алғашқы кезеңдерінде өзіне ғана тән тұжырымдамалардың пайда болуы және болашақ зерттеулерге жол ашуы үшін зерттеулер қажет етілді. Зерттеуді қажет ететін цифрлық кәсіпкерліктің маңызды зерттеу тақырыбы валидациядан өтіп жатқан цифрлық стартаптардың тақырыбы болып табылады. Валидация процестерінде стартаптарды құру үшін цифрлық платформаларды қолданатын кәсіпкерлердің сипаттамаларын зерттейтін зерттеулердің болмауы. Осы мақаланың мақсаты цифрлық кәсіпкердің жеке профильдерін ұсыну барысында құқықтық тұрғыда қорғалуы болып табылады. Бұл жағдай келесі сипаттамаларды қабылдады: бизнес пен нарықты білу, біліктілікке ие болу, стратегиялық көзқарасы, ұйымдастырушылық және коммуникативтік дағдылары, түйсігі, тәжірибесі, икемділігі, өзгерістерге бейімділігі, топтық жұмыс және технологияларды меңгеру. Мұндай әрекеттер болашақ цифрлық кәсіпкерлерге осы жаңа бизнес үлгісінің қажетті сипаттамаларын білуге көмектеседі.

Кибер кәсіпкерлікті құқықтық тұрғыдан зерттеуде жаңа ақпараттық технологиялар кәсіпкерліктің жаңа формасының қайнар көзіне айналды. Олар үшін кибер-кәсіпкер негізінен электрондық бизнесті іске қосу негізделген және негізгі қызметі интернет-технологиялар арқылы желілерді пайдалануға негізделген компанияны құрады.

Краус және басқалар дайындаған ғылыми тұжырымдамаларға жүйелі шолуда цифрлық кәсіпкерлік феноменінің әртүрлі анықтамаларынан басқа, цифрлық кәсіпкерлік терминологиясы бірдей қолданылмайды және оны ауыстыруға болады деп есептелген болатын. Мысалы, цифрлық кәсіпкерлік, цифрлық инновациялар, цифрлық компания немесе цифрлық бизнес [9].

Жалпы, активті, қызметті немесе бизнестің көп бөлігін цифрлық жүйеге көшіретін кез келген кәсіпкерлік қызметті цифрлық кәсіпкерлік ретінде сипаттауға болады. Қысқаша цифрлық кәсіпкерлік, әдетте, инновациялық, радикалды және тәуекелге барудан басқа, электронды желілер арқылы цифрлық өнімдерді немесе қызметтерді сатуды, бизнес мүмкіндіктерін монетизациялауды қамтиды. Сонымен қатар, цифрлық кәсіпкерлер дәстүрлі кәсіпкерлермен салыстырғанда көптеген айырмашылықтарға тап болады, олардың негізгі саралау критерийлері өнімдер, маркетингтік қызмет және жұмыс орны болып табылады. Нәтижелер көрсеткендей, қазіргі кәсіпкер неғұрлым білікті болуы керек, бизнесті білуі керек, белгілі бір батылдық пен стратегия туралы түсінікке ие болуы керек, сонымен қатар ұйымдастырушылық қабілеті, түйсігі, тәжірибесі, икемділігі және стратегиялық көзқарасы сияқты жоғарыда аталмаған дағдылар жиынтығы болуы керек. Бәсекеге қабілетті нарықта топтық жұмыс, коммуникативті дағдылар және өзгерістерге бейімделу барған сайын қажет бола бастайды.

Осы сипаттамалардан бөлек, басқада зерттеушілердің зерттеуі көрсеткендей, цифрлық кәсіпкерлер үнемі өз клиенттерінің қажеттіліктеріне мұқият бола отырып,

өз бизнесінде қолданатын технологияларды жаңартып отыруы және меңгеруі қажет, табысына жету үшін ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, оларды тиімді қанағаттандыруға ұмтылу.

Цифрлық бизнесті жүргізу кезінде проблемалардың туындауын болдырмау үшін кәсіпкер кейбір айнымалыларды, таңдаулар мен қабылданатын шешімдерді ескеруі керек екенін атап өткен жөн. Дегенмен, цифрлық кәсіпкерлік операциялық қиындықтар мен шектеулерді ашады, өйткені цифрлық бизнестің белгісіздігі мен тәуекелінің жоғары деңгейі, зияткерлік меншікті қорғауға қатысты мәселелер туралы білімнің жеткіліксіздігі және атқарып отырған бизнесті алға жылжитатын инвесторларды табудағы қиындықтар туғызады.

Сондай-ақ, олар интернет-бизнестің жаңа модельдері үнемі өзгеріп отыратындығын, олардың кәсіби әлеуметтік желісін яғни, олардың әлеуметтік капиталын бизнес-модельді дамытудың өте маңызды факторы ретінде анықтайтын құрылтайшылар үнемі өзгертіп, бейімдейтінін анықтайды. Цифрландыру бүгінде кәсіпкерлердің бизнесті жүргізу тәсіліне үлкен өзгеріс әкелді. Цифрлық әлеуеттің айналасында тек бизнес-модельдер ғана емес, олардың әртүрлі мүмкін формалары мен сипаттамалары да қалыптасты; іс жүзінде бизнестің көптеген жаңа формалары цифрлық технологияның заманауи жетістіктеріне дейін жетті.

Сол себепті осы цифрлық кәсіпкерлікті атқару барысында құқықтық қорғауды қамтамасыз ету процесіне толығырақ тоқталу маңызды. Тиісті құқықтық қорғаусыз кәсіпкерлер өздерінің іскерлік жетістіктері мен жеке әл-ауқатына қауіп төндіретін ауыр зардаптарға тап болуы мүмкін. Сондықтан кәсіпкерлер үшін олардың мүдделері мен құқықтарын бәсекеге қабілетті іскерлік ортада қорғай алатын тиімді құқықтық қорғау шараларын түсіну және қолдану өте маңызды. Себебі кәсіпкерлік қатынастар барысында тараптар арасында пайда болған зиян немесе шығын келтіргені үшін залалды немесе өтемақыны өтеу жауапкершілігін немесе міндеттемесін тудырады. Осы жағдайда екі арада заңды жауапкершілік туындаған жағдайда айтарлықтай қаржылық шығындарға, беделге нұқсан келтіруге немесе тіпті кәсіпкерлер үшін қылмыстық санкцияларға әкелуі әбден мүмкін. Осындай жағдайларда кәсіпкерлердің құқықтарын қорғайтын мызғымас заңның орын алуы нақты цифрлық кәсіпкерліктің мүдделерін қорғайтын құқықтық нормалар мен ережелердің сәйкестенуі аса маңызды [10].

Кәсіпкерлер көбінесе олардың іскерлік операцияларына, беделіне және кірістілігіне әсер етуі мүмкін әртүрлі құқықтық қиындықтарға тап болады. Бұл проблемалар келісімшарттар, зияткерлік меншік, ережелер, салықтар, міндеттемелер, даулар сияқты әртүрлі көздерден туындауы мүмкін. Өз мүдделерін қорғау үшін кәсіпкерлер туындайтын проблемалардың алдын алуға немесе азайтуға көмектесетін тиісті құқықтық қорғау шараларын қабылдауы керек. Оның бірі нормативтік тәуекелдердің, атап айтқанда кәсіпкерлікті лицензиялау, салық салу, еңбекті қорғау сияқты кәсіпкерлік қызметті реттейтін әртүрлі заңдар мен ережелерді сақтауы керек. Бұл заңдар мен ережелер салаға, орналасқан жеріне және бизнес ауқымына байланысты өзгеруі мүмкін. Алайда, егер кәсіпкер тиісті құқықтық талаптарды білмесе немесе сақтамаса, нормативтік тәуекелдер туындауы мүмкін. Мысалы, кәсіпкер салық заңнамасын, еңбек заңнамасын

немесе деректерді қорғау туралы заңдарды бұзғаны үшін айыппұлдарға, өндіріп алуларға немесе санкцияларға тап болуы мүмкін. Нормативтік тәуекелдерді болдырмау үшін кәсіпкерлер қолданыстағы заңдар мен ережелерді зерттеп, түсініп, сақтауы керек. Олар сондай-ақ құқықтық ортадағы өзгерістер мен жаңартулар туралы хабардар болып, іскерлік тәжірибелерін соған сәйкес бейімдеуі керек.

Кәсіпкерліктің маңызды аспектілерінің бірі - бизнестегі ықтимал тәуекелдер мен міндеттемелерден құқықтық қорғауды қамтамасыз ету. Бұл кәсіпкердің саласына және орналасқан жеріне қатысты тиісті заңдар мен ережелерді сақтауы керек дегенді білдіреді. Дегенмен, бұл әрқашан оңай емес, өйткені әртүрлі юрисдикцияларда әртүрлі ережелер мен талаптар болуы мүмкін. Сондықтан әр кәсіпкер өз бизнесіне әсер ететін құқықтық ортаны білуі және өз мүдделері мен құқықтарын қорғау үшін тиісті шаралар қабылдауы керек.

Цифрлық кәсіпкерліктің ғылыми жағын тануға келер болсақ – бұл цифрлық технологиялар мен инновациялық бизнесті жүргізу тәсілдеріне әсерін зерттейтін ғылым саласы болып табылады. Ол жаңа цифрлық платформалардың, жасанды интеллект сияқты технологиялардың кәсіпкерлік қызметтегі ролін талдайды деп түсінуге болады.

Нәтижелер

Кәсіпкерлер өздерінің зияткерлік меншігі мен коммерциялық құпияларын заңсыз пайдаланудан қорғауда белсенді болуы өте маңызды. Себебі, көптеген кәсіпорындар цифрлық активтер мен жеке ақпаратқа сүйенетіндіктен, ұрлық пен рұқсатсыз пайдалану қаупі артты. Цифрлық қауіп-қатердің маңызды аспектісі-әлеуметтік инженерлік шабуылдардың көбеюі. Бұл шабуылдар құпия ақпаратты жариялау немесе қауіпсіздікке нұқсан келтіретін әрекеттерді жасау үшін адамдарды манипуляциялауды қамтиды. Кәсіпорындар өз қызметкерлерін осы тактика туралы хабардар етіп, әлеуметтік инженериямен байланысты тәуекелдерді азайту үшін қатаң қауіпсіздік шараларын қабылдауы керек. Осы жағдайда интернетте ақпараттардың таралуына байланысты туындайтын мәселелерді шешу үшін қауіпсіздік стратегияларын бейімдеуі керек. Бизнестің цифрлық активтерін қорғау киберқауіпсіздік шеңберінен шығады. Зияткерлік меншікті қорғау тауар белгісі мен авторлық құқықты тіркеу, сондай-ақ кәсіпкердің құқықтарын белсенді бақылау және орындау сияқты заңды шаралардың жиынтығын талап етеді. Бұл құпия ақпаратқа қол жеткізуді шектейтін және заң талаптарының сақталуын қамтамасыз ететін саясат пен процедураларды жүзеге асыруды қамтуы мүмкін.

Сонымен қатар, бизнес үшін цифрлық қорғауға қатысты үнемі өзгеріп отыратын құқықтық ландшафт туралы хабардар болу өте маңызды. Бұл сәйкестікті қамтамасыз ету және ықтимал заңды ақауларды болдырмау үшін деректердің құпиялылығы ережелерін сақтауды қамтиды. Цифрлық құқық саласында тәжірибесі бар заң көмегіне жүгіну осы күрделі ережелерді басшылыққа алу және заңды тәуекелдерді азайту бойынша құнды ұсыныстар бере алады.

Заңды сақтаудан басқа, қызметкерлер арасында киберқауіпсіздік туралы хабардар болу, цифрлық мәдениетін қалыптастыруда активтерді қорғау өте маңызды. Ұйымдағы

кибер қауіпсіздікке белсенді көзқарасты ынталандыру деректердің бұзылуы және басқа киберқауіпсіздік оқиғаларының қаупін айтарлықтай төмендетуі мүмкін.

Заңгерлік кеңеске жүгіну керектігін білу цифрлық дәуірде өзін қорғағысы келетін бизнес үшін өте маңызды. Заң кеңесшісі цифрлық қорғаудың әртүрлі аспектілері бойынша ұсыныстар бере алады, соның ішінде деректердің құпиялылығы туралы заңдарды сақтау, келісімшарттар жасау және келіссөздер жүргізу туралы келісімдер. Олардың тәжірибесі күрделі құқықтық ландшафтты шарлауға және бизнестің тиісті қорғалуын қамтамасыз етуге көмектеседі деп аяқтағым келеді [11].

Қорытынды

Қорыта келе ойды түйіндейтін болсақ, бұл жұмыстың негізгі мақсаты цифрлық кәсіпкерлікті зерттеу саласындағы заманауи білімге шолу жасау болды. Осы мақсатты ескере отырып, қазіргі уақытта осы салада жүргізіліп жатқан бірқатар негізгі зерттеу мәселелеріне қатысты соңғы теориялар мен эмпирикалық дәлелдердің таңдауы талқыланды.

Жұмыс осы саладағы негізгі ұғымдарды анықтаудан басталды. Бұл өте маңызды, өйткені цифрлық кәсіпорындарды немесе цифрлық кәсіпкерлерді қалай дәл анықтау керектігі соншалықты анық емес. Негізінде, цифрлық кәсіпкерлік цифрлық технологияларды пайдалануға негізделген мүмкіндіктерге ұмтылуды білдіреді. Содан кейін мақала цифрлық экономика сипатының кәсіпкерлік қызметке ең маңызды әсерін талқылауға көшті. Цифрландырудың кәсіпкерлікке тигізетін әр түрлі әсерлері (негізінен дамыған) экономикаларды цифрландыру мен цифрландырудың кәсіпкерлік ландшафтта елеулі және ұзақ мерзімді өзгерістерге әкелгенін айқын көрсетеді. Бұл өзгерістер COVID-19 пандемиясының нәтижесінде жеделдегенін байқаймыз.

Мақалада сонымен қатар цифрлық кәсіпкерліктің ең көп талқыланатын түрлерінің бірі, атап айтқанда цифрлық платформалар сипатталған. Цифрлық кәсіпкерлер аталған платформаларды жасап шығарып және дамытып немесе сонымен бәсекеге түседі. Цифрлық платформалардың болуы және оның әсері айтарлықтай болды, тіпті оның салдары дәстүрлі цифрлық емес кәсіпкерлікке де таралды. Цифрлық платформалардың оң және теріс салдары бар, бірақ олардың қайсысы басқалардан асып түсетінін нақты бағалау үшін осы мәселелердің кез келгені бойынша қосымша зерттеулер қажет.

Алайда, болашақ зерттеулер әлі де одан алынған әртүрлі ұсыныстарды тексеруге бағытталуы керек. Саясаткерлердің түсінігі қаншалықты жақсы болса да, цифрлық кәсіпкерлікке қатысты реттеу мәселелері маңызды болып қала береді.

Авторлардың қосқан үлесі

Ильясова И.С. мақаланы жазуға айтарлықтай үлес қосты. Статистикалық деректерді жинады және эмпирикалық деректерді талдады, сонымен қатар зерттеу нәтижелерін қалыптастырды. Мақаланың мәтінін дайындады.

Сәткей Т.Б. мәтінді бағалау арқылы мақаланың мазмұнына талдау жүргізді, содан кейін мақаланың күшті және әлсіз жақтарын анықтады.

Жексембаева Н.Е. Зерттеу қорытындыларын қалыптастыру бойынша сындарлы ұсыныстар ұсынылды.

Әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. (2013) «Қазақстанның мейлінше дамыған әлем мемлекеттерінің 30-дығына кіруі» Дамушы нарықтардың Еуразиялық форумында жасаған баяндамасы [online] https://www.akorda.kz/kz/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/memleket-basshysy-ne-nazarbaevty-n-kazakstannyn-meilinshe-damygan-elem-memleketterinin-30-dygy-na-kirui-atty-damushy-naryktardyn-euraziyalyk-f (өтініш берген күні:01.02.2025)
2. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. Декларация Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының резолюциясымен 1948 жылғы 10 желтоқсанда № 217 А (III) қабылданған (2025) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001> (өтініш берген күні:01.02.2025)
3. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды (2025) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000> (өтініш берген күні:01.02.2025)
4. Адамның барлық құқықтарын, азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарын қолдау және қорғау, даму құқығын қоса алғанда (Бас Ассамблея) (2025) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O1500000001> (өтініш берген күні:01.02.2025)
5. Bessi, V.G. (2016). Empreendedorismo e ação empreendedora. São Leopoldo: Trajetos Editorial, 224 p. // <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=514252950010> (өтініш берген күні:01.02.2025)
6. Filardi, F., Barros, F. D., & Fischmann, A. A. (2014). From the homo entrepreneur to the contemporary entrepreneur: the evolution of the entrepreneurial characteristics from 1848 to 2014. *Revista Ibero-Americana de Estrategia*, 13(3), P.123-141 // <https://doi.org/10.5585/riae.v13i3.2130> (өтініш берген күні:01.02.2025)
7. Audretsch, D.B., Heger, D., & Veith, T. (2015). Infrastructure and entrepreneurship. *Small Business Economics*, 44(2), 219-230 // <https://doi.org/10.1007/s11187-014-9600-6> (өтініш берген күні:01.02.2025)
8. Kraus, S., Palmer, C., Kailer, N., Kallinger, F. L., & Spitzer, J. (2019). Digital entrepreneurship: A research agenda on new business models for the twenty-first century. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*. 25(2), 353-375 // <https://doi.org/10.1108/IJEBr-06-2018-0425> (өтініш берген күні:01.02.2025)
9. Bosma, N., Van Praag, M., Thurik, R., & De Wit, G. (2004). The Value of Human and Social Capital Investments for the Business Performance of Startups. *Small Business Economics*. 23(3), 227-236. DOI:10.1023/B:SBEJ.0000032032.21192.72 (өтініш берген күні: 01.02.2025)
10. Cukier, D., Kon, F., & Krueger, N. (2015). Designing a maturity model for software startup ecosystems. In *International Conference on Product-Focused Software Process Improvement* (pp. 600-606). Springer, Cham // https://doi.org/10.1007/978-3-319-26844-6_45 (өтініш берген күні:01.02.2025)
11. Hanseth, O., & Lyytinen, K. (2016). Design theory for dynamic complexity in information infrastructures: the case of building internet. *Journal of Information Technology*, 25(1), 1-19 // https://doi.org/10.1007/978-3-319-29272-4_4 (өтініш берген күні:01.02.2025)

И.С. Ильясова¹, Т.Б. Сәткей¹, Н.Е. Жексембаева¹

¹Международный Таразский инновационный институт имени Ш. Муртазы
(e-mail: ¹iliasowais@mail.ru, ²tsatkey82@mail.ru, ³narkes.83@mail.ru)

Правовые аспекты защиты цифрового предпринимательства в условиях глобализации

Аннотация: данная статья посвящена актуальной проблеме экономического развития Казахстана, то есть организации цифрового бизнеса в частном предпринимательстве. Представлены результаты анализа общей организационно-правовой формы-частного предпринимательства. Выделены основные факторы, влияющие на выбор формы организации бизнеса. В Казахстане ярко выражены особенности и перспективы частного предпринимательства с точки зрения цифровизации экономики. Кроме того, в ходе развития частного предпринимательства через специальную платформу законодательно не предусмотрено осуществление нормативной базой страны. При этом, используя традиционный правовой метод, определяется обязательность действующих правил и степень их решимости в рамках договорных переговоров между сторонами. В ходе исследования данной статьи было выявлено отсутствие специального законодательства, регулирующего все отрасли экономики. Вместо этого специально сформированная сеть сложных правил дает цифровым предпринимателям ограничения, а также возможности. Одним из признаков актуальности данной темы является то, что перед страной поставлена задача войти в число 30-ти развитых стран мира, требующих планомерного нового инновационного развития и ускоренного технологического обновления.

В последние годы цифровое предпринимательство быстро растет, что привело, в частности, к быстрому развитию технологий и интернета, появлению новых бизнес-моделей, усилению конкуренции и возможностям для инноваций. Однако этот рост поставил перед политиками и юристами новые задачи, которые должны были обеспечить, чтобы правовая база и этическое положение цифрового предпринимательства оставались актуальными и эффективными.

Целью данной статьи является определение перспектив развития цифрового предпринимательства в нашей стране, а также включает ряд вопросов, касающихся защиты цифровых прав и исполнения цифровых контрактов.

Ключевые слова: право, предпринимательство, предпринимательское право, цифровое предпринимательство, нормативно-правовой акт, бизнес, закон.

I. Ilyassova¹, T. Satkey¹, N. Zhexembayeva¹

¹International Taraz Innovation Institute named after Sh. Murtaza
(E-mail: ¹iliasowais@mail.ru, ²tsatkey82@mail.ru, ³narkes.83@mail.ru)

Legal aspects of protecting digital entrepreneurship in the context of globalization

Abstract: this article is devoted to the urgent problem of economic development of Kazakhstan, that is, the organization of digital business in private entrepreneurship. The results of the analysis of the general organizational and legal form of private entrepreneurship are presented. The main

factors influencing the choice of the form of business organization are highlighted. In Kazakhstan, the features and prospects of private entrepreneurship in terms of the digitalization of the economy are clearly expressed. In addition, during the development of private entrepreneurship through a special platform, the implementation of the country's regulatory framework is not legally provided for. At the same time, using the traditional legal method, the binding nature of the current rules and the degree of their determination are determined within the framework of contractual negotiations between the parties. The study of this article revealed the absence of special legislation regulating all sectors of the economy. Instead, a specially crafted network of complex rules gives digital entrepreneurs constraints as well as opportunities. One of the signs of the relevance of this topic is that the country has been tasked with becoming one of the 30 developed countries in the world that require systematic new innovative development and accelerated technological renewal.

Digital entrepreneurship has been growing rapidly in recent years, which has led, in particular, to the rapid development of technology and the Internet, the emergence of new business models, increased competition and opportunities for innovation. However, this growth posed new challenges for politicians and lawyers, who had to ensure that the legal framework and ethical position of digital entrepreneurship remained relevant and effective.

The purpose of this article is to determine the prospects for the development of digital entrepreneurship in our country, and also includes a number of issues related to the protection of digital rights and the execution of digital contracts.

Keywords: Law, entrepreneurship, business law, digital entrepreneurship, regulatory act, business, law.

References

1. Nazarbaev N.Ә. (2013) «Қазақстанның mejlinshe damyған әлем мемлекеттеринің 30-дүғына kirui» atty Damushy naryқtardуң Eurazijalyқ forumynda zhasаған bajandamasy [Report of the Head of State N.A. Nazarbayev at the Eurasian Forum of Emerging Markets entitled "Kazakhstan's Entry into the Top 30 Most Developed Countries in the World"]. [online] Available at: https://www.akorda.kz/kz/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/memleket-basshysy-ne-nazarbaevtyн-kazakstannyn-meilinshe-damygan-elem-memleketterinin-30-dygyna-kirui-atty-damushy-naryktardyn-euraziyalyk-f (өtinish bergen күni: 01.02.2025).

2. Adam құқықтаруның zhalпуға birdej deklaracijasy. Deklaracija Birikken Ұlttar Ұjмы Bas Assamblejasуның rezolucijasymen 1948 zhyлғы 10 zheltoқsanda № 217 A (III) қабылданған [Universal Declaration of Human Rights. The Declaration was adopted by the United Nations General Assembly on December 10, 1948, by resolution No. 217 A (III)]. [online] Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O4800000001> (өtinish bergen күni: 01.02.2025).

3. Қазақстан Respublikasуның Konstitucijasy. Konstitucija 1995 zhyly 30 тамызda respublikalyқ referendumda қабылданды [Constitution of the Republic of Kazakhstan. The Constitution was adopted by a republican referendum on August 30, 1995]. [online] <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000> (өtinish bergen күni: 01.02.2025).

4. Adamның барлық құқықтару, azamattyқ, saјasi, jekonomikalyқ, әleumettik zhәне мәdeni құқықтару қолдау zhәне қорғау, damu құқуғын қоса алғанда (Bas Assambleja) [Promotion and

protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development (General Assembly)]. [online] Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/O1500000001> (өтиніш берген күні: 01.02.2025).

5. Bessi, V.G. (2016). Empreendedorismo e ação empreendedora. São Leopoldo: Trajetos Editorial, 224 p. [online] <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=514252950010> (accessed: 01.02.2025)

6. Filardi, F., Barros, F.D., & Fischmann, A. A. (2014). From the homo entrepreneur to the contemporary entrepreneur: the evolution of the entrepreneurial characteristics from 1848 to 2014. Revista Ibero-Americana de Estrategia, 13(3), 123-141 [online] <https://doi.org/10.5585/riae.v13i3.2130> (accessed: 01.02.2025)

7. Audretsch, D.B., Heger, D., & Veith, T. (2015). Infrastructure and entrepreneurship. Small Business Economics, 44(2), 219-230 [online] <https://doi.org/10.1007/s11187-014-9600-6> (accessed: 01.02.2025)

8. Kraus, S., Palmer, C., Kailer, N., Kallinger, F. L., & Spitzer, J. (2019). Digital entrepreneurship: A research agenda on new business models for the twenty-first century. International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research. 25(2), 353-375 [online] / <https://doi.org/10.1108/IJEBr-06-2018-0425> (accessed: 01.02.2025)

9. Bosma, N., Van Praag, M., Thurik, R., & De Wit, G. (2004). The Value of Human and Social Capital Investments for the Business Performance of Startups. Small Business Economics. 23(3), 227-236. [online] DOI:10.1023/B:SBEJ.0000032032.21192.72 (accessed: 01.02.2025)

10. Cukier, D., Kon, F., & Krueger, N. (2015). Designing a maturity model for software startup ecosystems. In International Conference on Product-Focused Software Process Improvement (pp. 600-606). Springer, Cham [online] https://doi.org/10.1007/978-3-319-26844-6_45 (accessed: 01.02.2025)

11. Hanseth, O., & Lyytinen, K. (2016). Design theory for dynamic complexity in information infrastructures: the case of building internet. Journal of Information Technology, 25(1), 1-19 [online] https://doi.org/10.1007/978-3-319-29272-4_4 (accessed: 01.02.2025)

Авторлар туралы мәліметтер:

Ильясова И.С. – хат-хабар авторы, құқықтану кафедрасының аға оқытушысы, құқық магистрі, «Заң» факультеті, Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты, Желтоқсан көшесі, 69В, 800000, Тараз, Қазақстан.

Сәткәй Т.Б. – мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының меңгерушісі, PhD, «Заң» факультеті, Ш. Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты, Желтоқсан көшесі, 69В, 800000, Тараз, Қазақстан.

Жексембаева Н.Е. – құқықтану кафедрасының аға оқытушысы, PhD, «Заң» факультеті, Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты, Желтоқсан көшесі, 69В, 800000, Тараз, Қазақстан.

Ильясова И.С. – автор для корреспонденции, старший преподаватель кафедры юриспруденции, магистр права, факультет «Право», Международный Таразский инновационный институт им.Ш. Муртаза, ул. Желтоқсан, 69В, 800000, Тараз, Казахстан.

Сәткей Т.Б. – заведующий кафедрой государственно-правовых дисциплин, PhD, факультет «Право», Международный Таразский инновационный институт им. Ш. Муртаза, ул. Желтоқсан, 69В, 800000, Тараз, Казахстан.

Жексембаева Н.Е. – старший преподаватель кафедры юриспруденции, PhD, факультет «Юриспруденция», Международный Таразский инновационный институт им. Ш. Муртаза, ул. Желтоқсан, 69В, 800000, Тараз, Казахстан.

Ilyassova I. – corresponding author, senior lecturer of the Department of jurisprudence, master of Law, Faculty of Law, International Taraz Innovation Institute named after Sh. Murtaza, Zheltoksan Street, 69b, 800000, Taraz, Kazakhstan.

Satkey T. – head of the Department of state and legal disciplines, PhD candidate, Faculty of Law, International Taraz Innovation Institute named after Sh. Murtaza, Zheltoksan Street, 69b, 800000, Taraz, Kazakhstan.

Zheksembayeva N. – Senior Lecturer of the Department of jurisprudence, PhD, faculty of Law, International Taraz Innovation Institute named after Sh. Murtaza, Zheltoksan Street, 69b, 800000, Taraz, Kazakhstan.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).